

KATSAUS

Turun kaupunginkirjaston vanhan kokoelman tutkimushanke: uutta tietoa vanhasta kokoelmasta

Emilia Karppinen

Turun yliopisto, yleinen historia

epkarp@utu.fi

<http://orcid.org/0000-0002-5834-4178>

Laura Yli-Seppälä

Turun yliopisto, Suomen historia

lhylse@utu.fi

<http://orcid.org/0000-0003-0370-361X>

Turun kaupunginkirjaston vanhan kokoelman tutkimushanke alkoi syksyllä 2013, jolloin myös Turun kaupunginkirjasto vietti 150-vuotisjuhliaan. Tutkimushankkeen tavoitteena oli tutkia Turun kaupunginkirjaston vanhaa kokoelmaa, luetteloida kokoelma, saattaa se tutkijoiden käytettäväksi ja tehdä se tunnetuksi. Nyt, keväällä 2017, hanke on tullut päätökseensä, ja kaikki teokset on saatu luetteloitua. Toukokuussa 2017 Turun kaupunginkirjastolla järjestetään hankkeen päätösseminaari, jossa kerrotaan hankkeen tuloksista ja luettelointitiedot sisältävää kokoelmatietokantaa esitellään yleisölle valmiissa muodossaan ensi kertaa.

Asiasanat: luettelointi; kokoelmat; kokoelmatietokannat; kirjastohistoria; kirjahistoria

Turun kaupunginkirjaston vanhan kokoelman tutkimushankkeen toteuttivat yhteistyössä Turun kaupunginkirjasto ja Turun yliopiston Suomen historian ja yleisen historian oppiaineet. Hanke sai Suomen kulttuurirahaston Varsinais-Suomen

Artikkeli on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Pysyvä osoite: <https://doi.org/10.23978/inf.63190>

rahaston maakunnallisesti merkittävän hankkeen apurahan vuonna 2013. Hankkeessa tutkittiin ja luetteloiitiin kokonaisuudessaan Turun kaupunginkirjaston vanha kokoelma, joka syntyi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Kokoelman perustamisen tavoitteena oli muodostaa Turkuun tieteellinen kirjasto jo olemassa olevan kansankirjaston rinnalle. Myöhemmin kokoelma muodosti perustan Turun kaupunginkirjaston opinto-osastolle, joka jäi vuosikymmenten kuluessa pois aktiivikäytöstä. Kokoelma kuitenkin säilyi kaupunginkirjaston varastoissa, mutta siihen kohdistettiin useaan otteeseen poistoja. Kokoelmasta siirrettiin aineistoja runsaasti myös kaupunginkirjaston aktiivivarastoon, josta ne ovat edelleen kaikkien kiinnostuneiden lainattavissa. Tutkimamme kokoelma ei vastaakaan sisällöltään täysin kokoelman vuosisadan vaihteen tilannetta.¹

Tutkimushanke ja kokoelman erityispiirteet

Tieto kokoelmasta ja sen sisällöstä on ennen tutkimushankkeen alkua perustunut lähinnä alkuperäiseen paperikortistoon, jossa viitetiedot on järjestetty pääasiassa tekijän ja teoksen nimen perusteella. Paperikortisto on edelleen olemassa ja sitä säilytetään vanhan kokoelman kanssa erillisessä yleisöltä suljetussa tilassa Turun kaupunginkirjastolla. Nyt kokoelman teoksiin voi tutustua huomattavasti aikaisempaa helpommin verkossa kaikille avoimen kokoelmatietokannan avulla. Tutkimushankkeen myötä kokoelma onkin entistä paremmin tutkijoiden saavutettavissa ja käytettävissä.

Luetteloinnin ja sitä myötä kokoelman saavutettavuuden lisäämisen ohella tutkimushankkeen tavoitteena on ollut tutkia kokoelman sisältöä ja sen historiallista kontekstia. Historiantutkimuksen näkökulmasta on merkittävää tutkia sekä yksittäisiä teoksia, että niiden muodostamaa kokonaisuutta. Hankkeen kautta on saatu tietoa paitsi yksittäisten kirjojen liikkeistä, myös kirjakokoelman synnystä ja turkulaisen kirjastotoiminnan vaiheista sekä laajemmin koko Turun kansainvälisyydestä. Näitä teemoja on käsitelty kattavasti hankkeen tuloksena vuonna 2015 julkaistussa artikkelikokoelmassa *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800–1900-luvuilla*.

Tutkimushankkeen tuloksena selvisi, ettei Turun kaupunginkirjaston vanha kokoelma ollut kansallis- tai paikallisväritteinen, vaan erittäin kansainvälinen: kokoelmassa on esimerkiksi pariisilaisista kirjakaupoista hankittuja englanninkielisiä teok-

1 Hypén, Koivunen, & Tunturi (2015, ss. 11–12, 17–19). Vuonna 1939 vanhan kokoelman laajuus, pois lukien lehdet ja Cygnaeuksen kauno- ja näytelmäkirjallisuuskokoelmat, oli n. 70 000 nidettä. Nykyään vanhassa kokoelmassa on vajaat 17000 nidettä, jonka lisäksi Cygnaeus-kokoelmassa on 2570 näytelmää. Ks. tarkemmin Vanhan kokoelman tutkimushankkeen toisen vaiheen loppuraportti Yli-Seppälä (2017)

sia ja keskieurooppalaisia Pietarista ostettuja kirjoja. Suomen- ja ruotsinkielisiä teoksia on vain 58 prosenttia kaikista kokoelman teoksista.² Myös luokittelukäytännöt ovat erilaiset kuin nykyään. Teoksia ei ole luokiteltu julkaisun kielen vaan teoksen alkuperäisen kielen mukaan. Esimerkiksi ”Kotimaisen kaunokirjallisuuden” luokassa on Aleksis Kiven teoksia paitsi suomeksi, myös saksaksi ja englanniksi käännettynä.

Lisäksi kokoelma ei käyttöaikanaankaan pyrkinyt edustamaan vain ajankohtaista tieto- ja kaunokirjallisuutta, vaan siihen on kuulunut paljon vuosisatojakin vanhoja teoksia: vanhimmat 1800- ja 1900-luvun taitteessa kokoelmaan tulleet kirjat ovat 1500-luvulta.³ Nykykaupunginkirjastoista poiketen kokoelmassa on myös käsikirjoituksia sekä laaja ruotsinkielisen näytelmäkirjallisuuden kokoelma, joka sisältää pienpainatteita ja lehtileikkeitä.⁴ Nykyään tällaista materiaalia säilytetäänkin usein kirjastojen sijaan arkistoissa tai museoissa.

Edellä mainitun Turun kaupunginkirjaston vanhan kokoelman erikoispiirteet selittyvät osittain kokoelman taustalla. Suuri osa teoksista on nimittäin tullut osaksi kokoelmaa yksityishenkilöiden ja yhdistysten kirjalahjoituksina. Valtaosa lahjoittajista on ollut kielitaitoista ja laajasti ympäröivästä maailmasta kiinnostunutta väkeä, mikä selittää kokoelman teosten kielellistä ja temaattista moninaisuutta. Lisäksi nämä yksityiskokoelmat ovat voineet olla vuosisatojen saatossa muodostuneita sukukirjastoja, jolloin Turun kaupunginkirjaston vanhaan kokoelmaan päätynyt kirjallisuus ei ole ollut pelkästään ajankohtaisia uutuuksia.⁵

Luettelointi ja verkkojulkaisualusta Omeka

Koska Turun kaupunginkirjaston vanha kokoelma ei ole enää aktiivikäytössä ja materiaali on iäkäästä, piti luettelointialustan valintaa pohtia. Turun kaupunginkirjastossa käytetään Axiell Aurora -kirjastojärjestelmää, jonka tallennusformaattina on MARC21. Sen käyttäminen noudattaen formaatin vaatimia vanhan kirjallisuuden kuvailun erityissääntöjä olisi tehnyt luetteloinnista erittäin hidasta. Lisäksi Auroraan luetteloidut Turun kaupunginkirjaston muut kokoelmat ovat selattavissa

2 Yleisin kieli selvällä enemmistöllä kokoelmassa on ruotsi (41,5%). Sitä seuraavat ovat saksa (24%), suomi (16,5%), ranska (9,5%), Englanti (7%) ja latina (3,5%). Tarkemmat määrät ja muut kielet, ks. Yli-Seppälä (2017).

3 Eniten teoksia on 1800-luvulta (47%) ja 1900-luvulta (36%). Lisäksi teoksia on 1700-luvulta yli 1500 kappaletta (9%). 1500- ja 1600-luvun teokset muodostavat alle prosentin kokoelmasta. Ks. Yli-Seppälä (2017).

4 Käsikirjoituksista ks. Peikola & Varila (2015); näytelmäkokoelmasta ks. Wolff (2015).

5 (Hypén ym., 2015, ss. 12, 15; Karppinen & Yli-Seppälä, 2015).

Vaski-verkkokirjastossa. Nämä Vaskissa olevat aineistot ovat pääsääntöisesti lainattavissa toisin kuin vanhan kokoelman aineistot, jotka ovat vain tutkijoiden käytävissä lukusalissa. Vanhan kokoelman aineistojen löytyminen Vaskista olisi voinut olla harhaanjohtavaa käyttäjien kannalta.⁶

Muun muassa näistä syistä vanha kokoelma päädyttiin luetteloimaan erilliseen tietokantaan. Tietokannan pohjaksi valikoitui Omeka, joka on digitaalisten aineistojen kuvailu- ja julkaisualusta.⁷ Omeka oli todettu muissa yhteyksissä toimivaksi: sitä on käytetty maailmalla jo paljon, joten sen käyttöön tutustuminen oli esimerkiksi kautta mahdollista. Lisäksi valintaan vaikutti, että kyseessä on ilmainen, avoimen lähdekoodin järjestelmä, joka oli räätälöitävissä erilaisiin tarpeisiin. Omekassa on lisäksi tallennusformaattina MARCia huomattavasti kevyempi Dublin Core.⁸

Omeka on alun perin tarkoitettu digitaalisen aineiston tallennukseen ja kuvailuun, mutta se vaikutti testikäytön perusteella soveltuvan hyvin myös metatietojen tallennukseen. Omeka on ollut tallennustyökaluna helppokäyttöinen ja kuvailutietojen lisääminen sinne on ollut sujuvaa. Sen sijaan Omeka ei ole ollut tiedonhaun kannalta optimaalisin alusta.⁹ Siksi hankkeessa päädyttiin laatimaan erilliset ohjeet yksityiskohtaisten hakujen tekemiseen tietokannasta.¹⁰

Turun kaupunginkirjaston vanhalle kokoelmalle luotiin oma Omeka-pohjainen tietokanta, joka on katsottavissa osoitteessa vanhakokoelma.kirjastot.fi. Tässä tietokannassa on kaikkien hankkeen puitteissa luetteloitujen teosten kuvailutiedot. Luetteloinnissa päätettiin keskittyä tärkeimpien perustietojen kuvailuun. Näitä ovat tekijä, nimike, julkaisuvuosi, julkaisija, kieli ja luokka, joka vanhan kokoelman tietokannassa on luetteloitu Aihe-kenttään. Koska kokoelmassa on paljon vanhaa kirjallisuutta, kustantajan ja painajan välinen ero ei ole aina yhtä vakiintunut kuin nykyään. Niinpä Julkaisija-kenttään on merkitty varman kustantajatiedon puuttuessa tieto kirjapainosta.

Vanhan kokoelman teoksista on luetteloitu lisäksi provenienssitiedot eli teoksen aiempiin vaiheisiin liittyvät merkinnät. Tällaisia merkintöjä ovat ennen kaikkea aiemmasta omistajuudesta kertovat merkinnät, kuten omistajien nimikirjoitukset, leimat ja exhibrikset, sekä muut kirjojen liikkeistä kertovat merkinnät, kuten kirjakauppojen ja kirjansitomoiden merkit. Näitä provenienssitietoja esiintyy lähes kolmasosassa vanhan kokoelman teoksista, mikä on enemmän kuin kirjastojen aktiivikokoelmissa. Tämä selittyy vanhan kokoelman teosten pitkällä käyttöhistorialla. Provenienssitietojen merkitseminen tietokantaan nähtiin erityisen perustelluksi

6 Tiedonanto Turun kaupunginkirjaston henkilökunnalta 22.11.2016, Kokoelmapalveluiden palvelupäällikkö Kaisa Hypén ja informaattikot Ritva Hapuli, Aija Laine ja Anna Viitanen.

7 Julkaisualustasta ks. <http://omeka.org>.

8 Tiedonanto kirjaston henkilökunnalta 22.11.2016.

9 Tiedonanto kirjaston henkilökunnalta 22.11.2016.

10 <http://opintokokoelma.wordpress.com/luetteloidut-teokset/>

hankkeen historiantutkimuksellisten näkökulmien ja tavoitteiden vuoksi. Se mahdollistaa muun muassa kokoelman muodostumisen historian tutkimuksen ja yksittäisten kirjojen liikkeiden selvittämisen.

Toisin kuin yleensä uusia kirjoja luetteloitaessa, vanhan kokoelman teoksia ei ole luetteloinnin yhteydessä asiasanoitettu. Tähän ratkaisuun päädyttiin, koska hankkeessa tärkeimpänä pidettiin kokoelman saavutettavuutta. Vanhan aineiston sisälönkuvailuun liittyy omanlaisiaan, esimerkiksi termien muuttuviin merkityksiin liittyviä haasteita, ja asiasanoittaminen olisikin hidastanut luettelointia huomattavasti. Hankkeessa oli tärkeää saada koko kokoelman perustiedot julkisesti haettavaksi mahdollisimman pian, joten asiasanoitus ei ollut mahdollista hankkeen aikataulun puitteissa.

Tutkimushankkeessa on lisäksi nähty tärkeänä kokoelman alkuperäisen, 1800–1900-lukujen taitteessa tehdyn luokituksen säilyttäminen sekä fyysisesti että metatietoina. Teosten luokittelu kuvaa oman aikansa kirjastotoimintaa ja laajemminkin tapoja hahmottaa ja järjestää tietoa. Kirjojen luokittelu saattaa ensinäkemältä vaikuttaa objektiiviselta, mutta esimerkiksi eronteko kauno- ja tietokirjallisuuden välillä ei aina ollut ilmeinen.¹¹

Luetteloihiin teoksiin täydellisine kuvailutietoineen pääsee tutustumaan vanhan kokoelman omassa tietokannassa osoitteessa vanhakokoelma.kirjastot.fi. Osa vanhaan kokoelmaan kuuluvista käsikirjoitusaineistoista on lisäksi digitoitu Opetus- ja kulttuuriministeriön tuella. Ne ovat avoimesti nähtävissä yleisten kirjastojen digitoituja aineistoja sisältävässä digi.kirjastot.fi -palvelussa, josta ne löytyvät Turun kaupunginkirjaston kokoelman alta. Hankkeen kulkuun ja valikoituihin kokoelmaan kuuluviin teoksiin voi tutustua hankkeen kotisivuilla osoitteessa opintokokoelma.wordpress.com. Hanketta esitellään seuraavaksi Turun kaupunginkirjastolla järjestettävässä juhlavassa päätösseminaarissa 12.5.2017. Lisätietoja seminaarin ohjelmasta saa Turun kaupunginkirjastolta.

Lähteet

- Hypén, K., Koivunen, L., & Tunturi, J. (2015). Turun kaupunginkirjaston varhaisimman kokoelman vaiheita ja vaikutteita. Teoksessa K. Hypén, L. Koivunen, & J. Tunturi (toim.), *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800-1900-luvuilla*. Avain.
- Karppinen, E., & Yli-Seppälä, L. (2015). Kulttuurivaikuttaja Gustaf Alexander Cygnaeus. Teoksessa

11 Tunturi (2015, p. 165) & passim. Luokittelukaavaan voi tutustua hankkeen kotisivuilla <http://opintokokoelma.wordpress.com/luetteloidut-teokset>.

- K. Hypén, L. Koivunen, & J. Tunturi (toim.), *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800-1900-luvuilla*. Avain.
- Peikola, M., & Varila, M.-L. (2015). Vanhan kokoelman käsikirjoitukset. Teoksessa K. Hypén, L. Koivunen, & J. Tunturi (toim.), *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800-1900-luvuilla*. Avain.
- Tunturi, J. (2015). Kirjojen järjestys Turussa. Teoksessa K. Hypén, L. Koivunen, & J. Tunturi (toim.), *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800-1900-luvuilla*. Avain.
- Wolff, C. (2015). Gustaf ja Mina Cygnaeuksen suurtyö: varhainen ruotsalainen näytelmäkirjallisuus. Teoksessa K. Hypén, L. Koivunen, & J. Tunturi (toim.), *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800-1900-luvuilla*. Avain.
- Yli-Seppälä, L. (2017). *Turun kaupunginkirjaston vanhan kokoelman tutkimushanke. Loppuraportti 2*. Turun kaupunginkirjasto. <https://opintokokoelma.wordpress.com/loppuraportti/>